

УДК 378

Ахмад І.М.

кандидат філологічних наук,

доцент КАМТС№1

Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чмель В.В.

Викладач КАМТС№1

Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВИВЧЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ АСОЦІАТИВНО ЗВ'ЯЗАНИХ СЛІВ

У статті аналізуються асоціативно-семантичні кореляції назв частин доби і лексем з квалітативно-предметним значенням. Обґрунтовуються принципи включення слів до складу асоціативно-семантичних груп, виділяються семантичні ознаки, за допомогою яких здійснюється зв'язок рефлексом з кауземами. Окрім того, визначається роль контексту у виявленні асоціативно-семантичних зв'язків, наведено приклади спільного функціонування каузем і рефлексом у контексті. Також розглянуті фактори, що впливають на актуалізацію в контексті тих чи інших елементів значення слова. Об'єктом аналізу є слова з темпоральною і квалітативно-темпоральною семантикою.

Ключові слова: асоціативно-семантична група, каузема, рефлексема, сема, семантична ознака.

Ахмад І.М., Чмель В.В. Изучение в лингвистике ассоциативно связанных слов В статье анализируются ассоциативно-семантические корреляции названий частей суток и лексем с квалітативно-предметным значением. Обосновываются принципы включения слов в состав ассоциативно-семантических групп, выделяются семантические признаки, посредством которых осуществляется связь рефлексом с кауземами. Кроме

того, определяется роль контекста в выявлении ассоциативно-семантических связей, представлены примеры совместного функционирования каузем и рефлексем в контексте. Также рассмотрены факторы, влияющие на актуализацию в контексте тех или иных элементов значения слова. Объектом анализа выступают слова с темпоральной и квалитативно-темпоральной семантикой.

Ключевые слова: ассоциативно-семантическая группа, каузема, рефлексема, сема, семантический признак.

Ahmad IM Study in linguistics of associated related words. The article analyzes associative-semantic correlation of the names of parts of the day and lexemes with qualitative-objective meaning. The principles of the inclusion of words in the composition of associative-semantic groups are grounded, semantic features are distinguished, through which a connection is made between the reflex and the kauzemes.

The associative-semantic group occupies a special place among traditionally distinguished lexical paradigms. It is formed both on the basis of cause-effect relations of the realities of the surrounding world, and taking into account the semantic interactions of lexemes in the language. The composition and structure of this paradigm is due to the semantic structure of the original word. Based on the similarity of the nominated realities, the reflexes that represent the semantic attribute common to the kauzemes, within the given paradigm, are distributed along the denotative zones. The article describes poliassociation relationships within a particular lexical- semantic paradigm - associative- semantic group (ASG). The object of study - the ASG , whose the top are the names of the of the day. The factors that contribute to poliassociation reflexemes, appropriate extra-linguistic and semantic value that serve as the basis of inclusion of lexemes in the paradigm.

The article also defines the role of the context in the identification of associative-semantic links, presents examples of the joint functioning of the kauzemes and reflex in the context. Also the factors affecting the actualization in the context of certain elements of the word are analyzed. The object of the analysis is the words with temporal and qualitative-temporal semantics.

The prospect of the study is a description of the composition and structure of a typical associative-semantic group with the causal name of the day parts.

Keywords: *associative-semantic group, kauzeme, reflexeme, seme, semantic feature.*

Загальновідомо, що кожне слово в мові існує не сама по собі, а як частина загальної лексичної системи. У межах цієї системи елементи пов'язані певними відносинами, утворюючи різного роду парадигми. Дослідженню системності лексики, опису лексичних парадигм присвячені численні роботи Ю.Д. Апресяна, Л.М. Васильєва, В.А. Звягінцева, Ю.Н. Караулова, С.Д. Кацнельсона, А.М. Кузнєцова, Л. В. Малаховського, Л.А. Новікова, М.М. Покровського, А.А. Потебні, А. І Смирницького, Ж.П. Соколовської, А.А. Уфїмцева, Д.Н. Шмельова та ін.

Традиційно говорять про два основні принципи об'єднання слів: парадигматичною (семантичному) і тематичному (денотативном). Перший ґрунтується на інтегрально-диференціальних ознаках лексем (за таким принципом утворюються омонімічні, синонімічні і антонімічні парадигми, семантичні поля і т.п.), другий - на екстралінгвістичних факторах.

Поряд з цим для вивчення мовних одиниць все частіше стали залучати психолінгвістическіє методикі, зокрема асоціативний експеримент. В результаті таких досліджень було встановлено, що слова, пов'язані за допомогою асоціації, можуть мати і смислове близькість.

Метою дослідження є визначення напрямку асоціативно пов'язаних слів в мовознавстві.

Інтерес до дослідження асоціацій проявляли ще Аристотель і Платон, проте цілеспрямовано процеси асоціювання почали вивчатися лише в XVIII столітті (Дж. Локк). У мовознавстві одними з перших звернули увагу на асоціативні зв'язки слів Дж. Діз, Ш. Баллі, Ф. де Соссюр, а серед вітчизняних мовознавців - А.А. Потебня. Так чином, Ш. Баллі підкреслював, що «мовна система розглядається нами у вигляді великої мережі постійних мнемонічних асоціацій. Вони подібні до всіх мовців суб'єктів, - асоціацій, які поширюються на всі частини мови від синтаксису, стилістики, потім лексики і словотвору» [1, с. 30-31]. Ф. де Соссюр виокремлював два типи відносин між одиницями мови. Це - синтагматичні і асоціативні. Подібною точки зору дотримувався і Д.Н. Шмельов. Він розглядав лінійні (синтагматические) і асоціативні (парадигматичні) відносини лексичних одиниць [5, с. 191]. Тобто, на думку відомих фахівців, в основі парадигматичних відносин лексем лежать ті чи інші асоціації (по суміжності, по схожості, по контрасту і т.п.).

У другій половині XX сторіччя вчені (А. Залевська, Ю.Н. Караулов, А.П. Клименко, В.П. Конечкая, І.В. Роднева, Д.Н. Терехова, Н.В. Уфимцева та ін.) зробили висновок про те, що асоціативно пов'язані слова можуть бути пов'язані і семантично. Присутність у слів загальних елементів визначені як один з факторів, який характеризує виникнення асоціацій. (Згадаймо, що ще Ф. де Соссюр відзначав, що «асоціація може зближувати слова, пов'язані між собою тільки за змістом» [4, с. 133]). Вивчення семантичної близькості асоціативно пов'язаних слів є досить актуальним напрямком лінгвістики і в даний час. Так, в науковий обіг увійшли поняття асоціативно-семантичне (асоціативно-сміслові) поле (АСП), асоціативно-семантична

група (АОГ). Крім того, в рамках лінгвістичної семантики виникло особливий напрямок - асоціативна семантика.

В своїй монографії «Метафорический образ в семасиологической интерпретации» Н.А. Ілюхіна зазначає: «Когнитивная категория образа в проекции на язык предопределяет особый тип межсловных связей в лексико-семантической системе, в сознании носителей языка, интегрирующий все средства номинации соответствующей реалии и ее образа.

Асоціативно-семантичне поле, що об'єднує сукупність цих коштів, оголює контури системних межсловних зв'язків, зумовлених структурою образу і визначають семантичну парадигму особливого типу» [2, с. 49]. Таким чином, автор об'єднує когнітивний і семасиологический підходи до аналізу асоціативно пов'язаних слів, що мають семантичну близькість. В рамках семасиології розглядає асоціативно-семантичні зв'язки лексем і Т.В. Слива. Разом з загальновизнаними вона підкреслює новий тип лексичної парадигми. Що є асоціативно-семантичною групою (АСГ), яка «є сукупністю лексем, що позначають поняття, об'єднані причинно-наслідковими зв'язками і поряд з цим мають в семантичній структурі однакові семи, які знаходяться в особливого роду відносинах» [3, с. 38]. Члени цієї парадигми є частиною асоціативного поля, але на відміну від останнього включає в себе тільки ті лексеми, в семантичній структурі яких представлені однакові семи. Семантичні відносини між членами АСГ «побудовані за типом» ядро-периферія»: семи, які в семантичній структурі вихідного слова (кауземи) представлені на периферії, на лексичному рівні експлікується в слова (рефлексми), для яких

дане значення є ядерним, а на периферії їх семантичної структури представлена сема, ядерна в семантичній структурі каузема »[там же, с. 40]. В межах АСГ каузема і рефлексема взаємоасоціюються один з одним, утворюючи асоціативно-семантичну пару: слово літо є кауземою слова спека, в свою чергу слово спека може виступати в ролі каузема слова літо. Крім того, будь-яка з рефлексії може сама виступати в ролі стимулу. Вона утворює асоціативно-семантичну групу другого рівня, навколо рефлексії другого рівня, яка об'єднуються рефлексими третього рівня і т.д. Дослідження асоціативно-семантичних зв'язків членів лексико-семантичної групи «пори року» показало, що максимальна «глибина» асоціативно-семантичної структури становить три рівня.

Такий підхід до вивчення асоціативно пов'язаних слів представляється нам перспективним, так як він дозволяє розширити уявлення про лексико-семантичну парадигматику. Про принципи систематизації лексики. Надалі можливо дослідження асоціативно-семантичних зв'язків членів різних тематичних лексико-семантичних груп та слів різних частин мови.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахмад И.М., Чмель В.В. Ассоциативно-семантические связи циклических темпорлексем /И.М.Ахмад, В.В. Чмель // Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания [Электронный ресурс]: материалы II Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 21–22 марта 2019 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: Е. А. Пригодич (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2019. (закордонна)
2. Балли, Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Изд-во иностр. л-ры, 1955. – 416 с.

3. Илюхина, Н.А. Метафорический образ в семасиологической интерпретации / Н.А. Илюхина. – М.: Флинта, 2010. – 320 с.
4. Слива, Т.В. Ассоциативно-семантическая группа как форма парадигматической организации лексики (на материале названий сезонов в русском языке) / Т.В. Слива. – К., 2011. – 272 с.
5. Слива Т. В. Ассоциативно-семантическая группа: к вопросу о дефиниции парадигмы / Т. В. Слива. // Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология. – № 3.2. 2016. – С. 101-107.
6. Соссюр, Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 1999. – 426 с.
7. Шмелев, Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д.Н. Шмелев. – М.: Наука, 1973. – 280 с.